Van herberg tot café De Prins van Oranje

Ria Vitters

De rijke geschiedenis van een beroemde onderneming in de Hooftstraat

Op 22 januari 1937 schreef W.M.C Regt in De Rijnbode een smakelijk stukje over de geschiedenis van De Prins van Oranje: 'De dorpsgenoot, wien het vóór 40 jaar (lees vóór 1897) in de gedachten kwam eens een kijkje te gaan nemen in De Prins van Oranje, stond bij zijn komst aldaar gewoonweg versteld van de gezelligheid, die daar heerschte … Tot in de boeken toe was de localiteit opgevuld met een opgeruimde menigte bezoekers, die er onder een aangenaam praatje, of een aantrekkelijk spelletje kaart, ook wel onder een partijtje biljart, een gedeelte van een avond doorbrachten …'
Helaas, moeten we nu zeggen, bestaat deze gezelligheid niet meer. De oorlogsjaren, de distributie, het socialisme, meer nog de sport hebben een einde aan het gebruik gemaakt en niemand ziet men meer in de eertijds volle localen …' Anderhalf jaar later stond De Prins van Oranje te koop.
En nu, in 2016, als de laatste panden die ooit bij de herberg hebben behoord, moeten wijken voor een nieuw stadshart en de geschiedenis in de vergetelheid dreigt te geraken, is het zaak de rijke historie vast te leggen voor het nageslacht.

Oudste melding herberg De Prins
Het is tegen het einde van de Tachtigjarige Oorlog, in 1637, als ene Laurens Monde terecht staat voor de Hoge Raad. Hij heeft in opdracht van de steden Dordrecht, Gouda en Haarlem met een groepje gewapende mannen het kerksluisje in de Kerkvaart van Aarlanderveen vernield.[1]
In een verslag van deurwaarder Jan van Tongeren staat dat hij op 19 okto-

►Afb. 2: De gevelstenen die na de verbouwing in 1898 werden geplaatst in de bovenverdieping Hooftstraat 53 (foto collectie auteur).

►Afb. 1: Een opname uit 1980 van de panden Hooftstraat 43 t/m 57. De prins van Oranje bestond niet uit één maar uit meerdere panden, die wisselend een rol speelden in de onderneming. De Kleine Wereld van Freund (Vroeger Het Wapen van Oudshoorn) had waarschijnlijk nog het oude originele klokgeveltje uit de 16e eeuw in zich. Er lijkt later een stuk aangezet over een steegje heen. Het pand van Het Wonder van Alphen/Velo had voor de verbouwing ook een klokgevel. Alleen de drie panden ten noorden van de steeg zijn vernieuwd, maar de foto van vóór de verbouwing in 1898 laat ook drie panden zien! (collectie HVA)

ber 1637 de dagvaarding heeft overgebracht op de vrouw van Laurens Monde: '... *gevonden in den Ambacht-te van Outsboorn, ontrent den Dorpe van Alphen, ter woonplaetse van Laurens Monde, Herbergier in de Prins aldaer ...*'.[2]
Deze akte is tot nu toe het oudste bewijs dat het bestaan van herberg De Prins teruggaat tot het begin van de 17e eeuw.

dum den 19. October 1637. soo hebbe ick Johan van Tongeren, eerste Deurwaerder ordinaris van de Kamer van den selven Raede, my op den 19. October voorst gevonden in den Ambachte van Outshoorn, ontrent den Dorpe van Alphen, ter woonplaetse van Laurens monde, Herbergier in de Prins aldaer, doende mits sijn abséntie mijn exploiét aen sijn Huys-vrouwe, ende hebbe hem dpor deselve van wegen de Hooge Overigheyt, en Graeflijckheyt van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt gedachvaert, omme op Dinghsdach toekomende, wesende den derden November dses loopende Jaers, des morgens ten 9. uyren, te compareren ofte Gemachtighde te senden voor den Heere Commissaris, binnen de Stadt Leyden, in 't gemeen Lanes-huys van Rijnlandt aldaer, wesende de plaetse contentieus in desen, omme aldaer te sien exploiéteren, de voorst Brieven van Complainste nae hare forme ende inhouden, waer op sijne Huys-vrouwe my ter antwoort gaf, ick versoecke Copie, welcke Copie van de voorst Afte van authorisatie ick haer gelevert hebbe, en soude haer man de bootschap doen. Teh sel-

▲*Afb. 3: De oudste vermelding van herberg De Prins is te vinden in een boek van P. Bort. Gedeelte uit het verslag van Jan van Tongeren, 1637.*

Uit nader onderzoek blijkt dat we hier te maken hebben met Laurens Dircksz Monde, secretaris van Oudshoorn en baljuw van Vrijenhoef.[3]
Herbergier Laurens is een gezaghebbend man in Oudshoorn en omstreken. Hij is getrouwd met Hester Salomons, die zelf ook uit een vooraanstaande familie komt.[4]
Het lijkt erop dat Laurens en Hester hun herberg tussen 1624 en 1637 beginnen in een bestaand pand aan de 'Lage Rijndijk' te Aarlanderveen (Hooftstraat 49, 51, 53), ten noorden van de 'gemene' steeg. Tussen 1623 en 1642 laat het stel zeven kinderen dopen in de Alphense kerk. Dat betekent dat Laurens in die tijd als protestant wellicht prinsgezind is geweest. Waarschijnlijk is de naam van de herberg in deze periode ontstaan als een ode aan de populaire prins Maurits, overleden in 1625, of aan diens geliefde vader.

▲*Afb. 4: Detail uit een kaart van 1615, waarop het pand is getekend tegenover boerderij Blijenberg, waar later herberg De Prins stond. De steeg is hier ook duidelijk op te zien. De bebouwing was toen nog niet aaneengesloten (Hoogheemraadschap van Rijnland; kaartencollectie, detail uit kaart A 4208).*

Centraal postverwisselkantoor

Ergens in 1642 of 1643 komt Laurens Monde te overlijden. Het jongste kind is nog geen jaar oud als Hester Salomons een noodsprong lijkt te doen. Ze trouwt op 14 juni 1643 met de vijf-en-twintig jaar jongere Cornelis Stevensz van Steekelenburgh, bode van Oudshoorn. De ambachtsheer van Oudshoorn, Dirck de Vlaming, overlijdt in datzelfde jaar en wordt opgevolgd door zijn voortvarende zoon Cornelis. Vanaf 1646 komen er eindelijk vredesbesprekingen op gang. Er wordt een veilige postverbinding voor deze onderhandelingen gezocht tussen Den Haag en Münster. Herberg De Prins wordt een van de tussenstations waar een postknecht en een paard gereed gehouden moeten worden.[5]
Het duurt nog tot 1648 voordat het vrede is. Hester en Cornelis weten hun tussenstation uit te bouwen tot een centraal postverwisselkantoor met ritten op de grote Hollandse

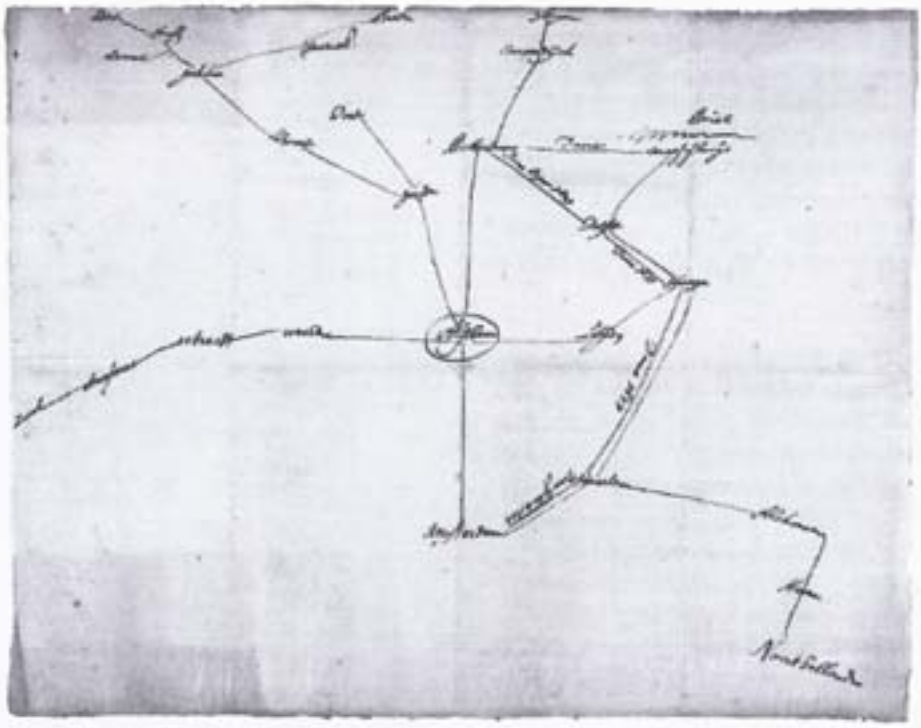

▲*Afb. 5: Een schets van de postroutes gedurende de periode 1627-1700. Let op de lijn van Amsterdam naar Alphen en van daaruit de lijnen naar alle windstreken (collectie Erfgoed Leiden).*

steden. De gunstige ligging aan de Rijn, op een kruispunt van (water-) wegen, heeft daar zeker toe bijgedragen, maar ongetwijfeld ook alle contacten die Laurens Monde al had met bestuurders van deze steden en met Cornelis de Vlaming als burgemeester van Amsterdam in het bijzonder. De herberg wordt een belangrijke werkgever in dit stukje Aarlanderveen aan de Rijn. Op 27 mei 1653 gaat weduwnaar Cornelis Stevens van Steeckelenburgh in ondertrouw met buurmeisje Aechien Willemsdr Valck. Hester is blijkbaar overleden.

De Rijn als trekvaart

Het lijkt erop dat Machteld Monde, oudste dochter van Laurens en Hester, De Prins heeft geërfd. Ze trouwt rond 1652 met de niet onbemiddelde Maerten Roeten van Heijningen, die nu de bode van Oudshoorn wordt.[6] Hun eerste twee kindjes halen helaas het eerste jaar niet. In 1656 koopt Cornelis de Vlaming een *'sniep'* grond van Aarlanderveen, waardoor de grens tussen beide heerlijkheden van de Heul naar de Aar verhuist en herberg De Prins op Oudshoorns grondgebied komt te liggen. Economisch gezien een handige zet van de Amsterdamse burgemeester, want beide plaatsen hebben baat bij de groeiende posterijcontacten. Tussen 1632 en 1664 worden er in rap tempo nieuwe verbindingsroutes via het water gemaakt: trekvaarten met jaagpaden. De trekschuit komt in zwang. Op 15 mei 1657 verschijnt er een advertentie in de 'Ordenarisse Middel-weeckse courant'. Er komt een aanbesteding voor de aanleg van jaagpaden, verbreding van kaden en verkorting van de vaarroute Amsterdam-Gouda v.v. Nadere informatie hierover wordt verstrekt op het Stadhuis van Gouda én *'... ten huijse van Marten Roeten, boode van Outs-hooren, woonende aen't Aerbruggetie in de Prins, over den Dorpe van Alphen ghelegen aen den Rhijn'*! Er zal o.a. een rechte vaart gegraven worden, omdat de bochtige Aar en de nauwe Aarsluis niet geschikt zijn voor dit type vervoer (het Aarkanaal). In 1664 wordt het laatste jaagpad van het netwerk in gebruik genomen langs de inmiddels tot trekvaart omgevormde Rijn tussen Leiden en Utrecht.[7]

NOTIFICATIE.

DE Heeren Gecommitteerde der Steden Amsterdam ende der Gouda, sullen in't openbaer besteden, het nieuwe Iaech-pad tusschen de voorsz. Steden, te weten op dē 24 Mey 1657 nieuwe Stijl, zijnde Donderdach naer Pinxsteren, het verbreeden van de Gout-Kade tusschen de Stadt Gouda ende de Goutse sluys, ende daechs daer aen zijnde den 25 May t'duer-graven van de Carsteker-Polder, ende het verbreden van diverse Kaden, als mede't deurgraven van de Nieuwe Veense en Schierker Polder, ende't verbreeden van de Kaaden langhs de Dreght, soo verre de bodem van Hollant is streckende. Yemant hier inne gadingh hebbende, komen op den vier-en-twintigsten Mey voorschreven op't Stad-huys ter Gouda, ende den 25 dito ten huyse van Marten Roeten, Boode van Outs-hooren, woonende aen't Aerbruggetie in de Prins, over den Dorpe van Alphen ghelegen aen den Rhijn.

▲*Afb. 6: Ordenarisse Middel-weeckse courant, 15 mei 1657.*

De herberg groeit

Maar de ingebruikname van dat jaagpad maakt Maerten niet meer mee, want op 10 december 1663 luidt de klok van de Alphense kerk voor zijn begrafenis. Het noodlot slaat toe. Ruim een jaar later regelt Machteld Monde met haar voogd de nalatenschap en de zorg voor haar drie jonge kinderen.[8]

Garantie: het *'huis en erf in Oudshoorn, waarin zij woont, strekkende van de Lage Rijndijk tot in de Rijn, belend ten zuiden de steeg van Jan Dircksz van Diemen en ten noorden Jan Thonisz Borst.'* De Prins blijft haar eigendom! Nog geen vier jaar

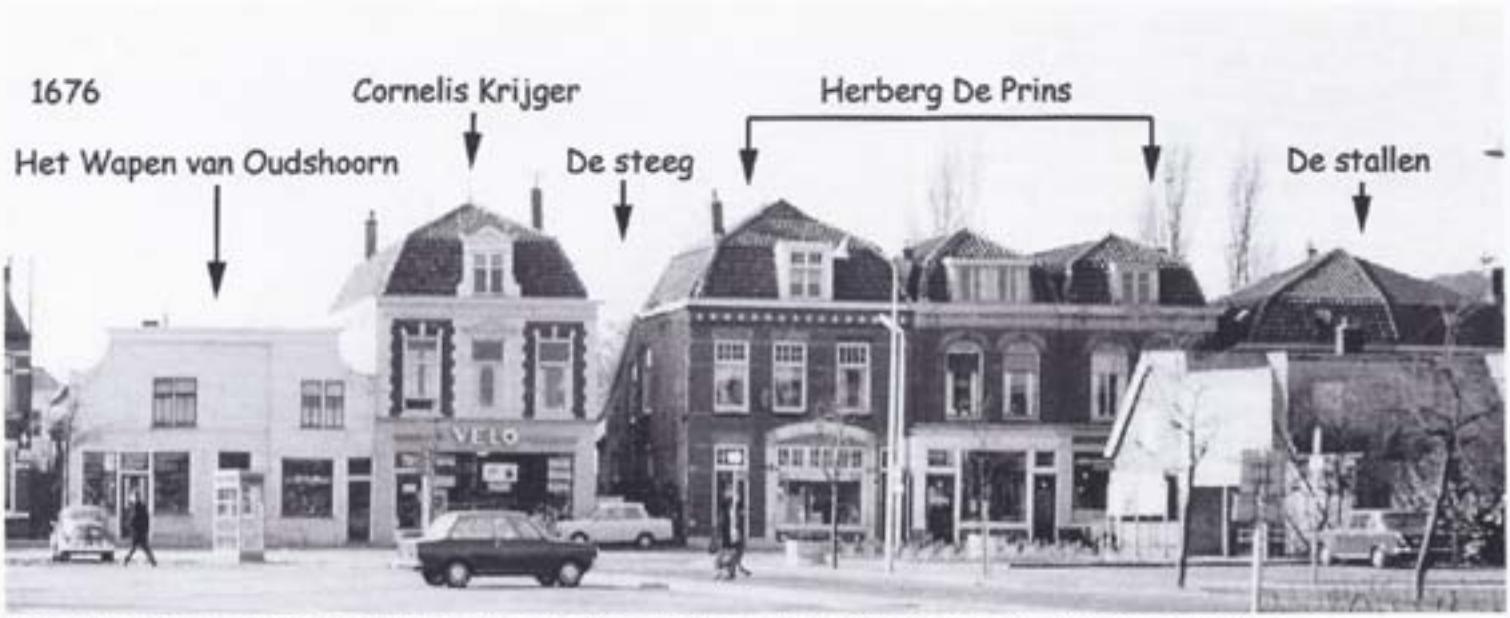

▲*Afb. 7: Ter oriëntatie de situatie in 1965: v.l.n.r.: De Kleine Winkel van Freund (Hooftstraat 43) = (voorheen) Het Wapen van Oudshoorn; Velo wasmachines e.d. (45) = pand Cornelis Krijger; de steeg; groenteboer Krumpelman (49) + Vitters witgoed e.d. (51) + Ponsioen, electrische huishoudelijke apparaten e.d. (53) = herberg De Prins; IJssalon Slagter (55) + etalage Van Zijl (57) = de stallen. Tegenover De Prins stond tot 1955 boerderij Bleijenberg = boerderij van Jan Dircksz van Diemen. De steeg was de toegang van de boerderij tot de Rijn. Bakkerij Jac. van Vliet (61/63) = bakkerij Borst. Tegenover de bakkerij lagen de andere stallen en de boomgaard = Hooftstraat 48-56. Uiteraard zijn de panden in loop van de eeuwen verbouwd (collectie HVA).*

later zit ze weer om tafel, met dezelfde voogd en voor dezelfde omstandigheden. Blijkbaar is ze vrij snel hertrouwd met weduwnaar Sijmon Thonis uit het rijke boerengeslacht Bouman aan de Laansloot (later boerderij Dambenoy). Machteld houdt de herberg![9]

Twee maanden later moet ze weer een kind laten begraven, maar Machteld laat zich niet uit het veld slaan en trouwt binnen een jaar voor de derde keer. Jacob Engelsz van der Klos wordt ook bode voor Oudshoorn. Jacob lijkt een voortvarend man. Allereerst bouwt hij een stal ten noorden van de herberg. Daarna gaat hij 800 gulden lenen, waarmee hij het tweede huis ten zuiden van de steeg koopt. Ruim vier maanden later, op 14 september 1671, wordt ook deze *'man van Machtelt Louris'* in de Alphense kerk ten grave gedragen. Op 14 juli 1674 hebben ene Jacob Krijger, bode van Oudshoorn, en Machteld Lourisdr Monde, wonend *'in de herberg daer de Prins uijt bangt'* een schuld uitstaan van 800 gulden voor geleverde wijnen. Machteld is dus voor de vierde keer getrouwd. Als in 1675 buurman Van Veen overlijdt, koopt broer Cornelis Krijger dit eerste huis ten zuiden van de steeg, waardoor de familie Krijger zo een aaneengesloten aanlegmogelijkheid voor de schuiten creëert. Ruim een jaar na deze actie, op 24 augustus 1676, wordt Jacob *'Krieger'* in Alphen begraven en nog geen drie weken later, op 9 september, volgt Machteld *'Louwris'* hem. Het doek valt voor de familie Monde. Op 5 oktober 1676 moet schout en neef Nicolaes van Schellingerhout de 'insolvente' boedel van Jacob en Machteld verkopen en als voogd zorgen voor de nog minderjarige kinderen van Machteld. De leningen die recent nog zijn aangegaan en de uitkeringen aan de kinderen zullen waarschijnlijk teveel schulden hebben veroorzaakt.

Concurrentie

Nog geen maand na de begrafenis van Machteld Monde is er al een koper voor herberg De Prins: Leendert Jansz Spijcker uit Amsterdam. Uit de koopakte van 5 oktober 1676 blijkt hoe groot de onderneming inmiddels is geworden: *'een huis, erf en stallingen in Oudshoorn "waar tegenwoordig De Prins uithangt" strekkende van de Heereweg tot in de Rijn, belend ten zuiden de steeg van Jan Dircxsz van Diemen en ten noorden Cornelis Jansz Borst; nog een steeg strekkende van de Heereweg tot in de Rijn* (ten noorden van bakkerij Borst) ...; *nog een huis en erf ... waar "het Wapen van Oudshoorn" uithangt, strekkende van de dijk tot in de Rijn ...; nog een boomgaard met beplanting met de kaagberg, strekkende van de Heereweg tot de boomgaard van Jan Dircxsz van Diemen'* (= aan de overkant van de weg). Waarde 6.500 gulden. Op diezelfde dag koopt Leendert voor 700 gulden ook tussenliggend *'huis en erf'* van Cornelis Cornelisz Krijger, zodat de hele onderneming nu echt van één eigenaar is. Machteld Monde heeft het tweede huis ten zuiden van de steeg blijkbaar van een uithangbord voorzien: Het 'Wapen van Oudshoorn'. De naam suggereert een tweede herberg, maar deze is verhuurd aan schoenmaker Poulis Jansz. Leendert Jansz Spijcker en zijn vrouw Neeltje Jans de Wit gaan niet zelf aan de slag in de herberg, maar dat doen broer Hendrick en zijn vrouw, schippersdochter Neeltje Jans Kaen uit Breukelen. Het stel heeft dan al twee zoontjes: Hendrick jr. en Jan.

Halverwege tussen De Prins en de Aar staat nog een herberg. Daar zwaait sinds 1670 Jan Batist Abts de scepter: herberg De Star. Dat deze herbergier ook wil groeien, wordt duidelijk als hij ruim een half jaar na de verkoop van De Prins, een groter pand koopt van de erven Verdam: *'een huis en erf met een klein huisje daarop, een schuur en beplanting op het erf plus nog een schuur, teeltuintje, boomgaard, wei- en booiland aan de overkant'*. Dat is drie huizen ten noorden van bakker Borst!

Op 1 mei 1679 koopt hij ook het huis ten zuiden van zijn herberg en dan kan De Star zich gaan meten met De Prins.

Op 29 december 1679 lijken de menselijke drama's zich te gaan herhalen. Vier maanden na de geboorte van zoontje Gijsbert kan Hendrick Jansz Spijcker zijn vrouw naar het graf brengen. En dat terwijl het steeds drukker wordt in de herberg: passagiers die uit- en overstappen of blijven logeren, wisselpaarden die verzorgd en goederen en brieven die bezorgd moeten worden. En daar tussendoor houden schout, schepenen en ambachtsbewaarders er hun vergaderingen en vieren de buurtjes er hun bruiloften en partijen. Als het nacht is, komen de postiljons over de onverharde wegen Oudshoorn bin-

▲Afb. 8: Oudshoornse kerk met trekschuit en paard op het jaagpad (collectie HVA).

nenrijden. Tussen een en twee uur 's nachts brengen zij vanuit Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Gouda en Utrecht hun post in speciale brievenmalen (valiezen) de herberg binnen. Aan een speciale tafel wisselen zij de reeds gebundelde pakjes brieven en na een slokje of wat vertrekken ze elk weer naar hun eigen stad.
Op 13 maart 1680 wordt een uitkoopakte opgemaakt voor de kinderen van Hendrik Jansz Spijcker. Vader Hendrik mag alle goederen houden en blijft de waard in De Prins! De reden van de uitkoop wordt snel duidelijk. Vier dagen later gaat Hendrick in ondertrouw met Aeltje Elberts. Ondertussen wordt de Rijn achter De Prins uitgediept, omdat er steeds grotere schepen komen voor de groeiende nijverheid. En langs de oevers laten de rijken uit de grote steden majestueuze buitens bouwen. Ook de correspondentie neemt toe. Vanaf 1682 gaan er postroutes van Den Haag naar Noord-Duitsland, Italië, Gelderland en de noordelijke provincies langs het centraal postverwisselkantoor in De Prins lopen. Het monopolie op die ritten wordt door Amsterdam stevig in handen gehouden.
Op 8 augustus 1683 luidt de klok van de Oudshoornse kerk voor de begrafenis van Hendrick Jansz Spijcker zelf. Ook de eigenaar van De Prins, Leendert Jansz Spijcker, moet rond die tijd overleden zijn.[10] Broer Jasper, als voogd voor alle kinderen, regelt op 12 november 1683 de nalatenschap: Hendrik jr. en Jan Spijcker erven het familiebezit in Breukelen.[11] (Gijsbertje is inmiddels overleden.) Weduwe Aeltje Elberts mag de herberg blijven runnen!

▲*Afb. 9: Tekening door J.D. Boot van boerderij Bleijenberg met het woonhuis aan de Hooftstraat vóór 1955.*

Economisch verstandshuwelijk
Er zal crisisberaad geweest zijn tussen de families Spijcker, De Wit en wellicht ook Cornelis de Vlaming. Topoverleg over de voortgang van de herberg en het postverwisselkantoor! Het lijkt erop dat de families hals over kop een huwelijk hebben gearrangeerd, want ruim drie maanden na de dood van Hendrick, op 24 november 1683, trouwt Aeltje Elberts in Utrecht met Willem Jansz de Wit, broer van Neeltje Jans de Wit, weduwe van Leendert Jansz Spijcker![12] In de loop van de jaren krijgt dit stel vijf kinderen van wie er drie in leven blijven: Jan, Elbert en Anna Willemsz de Wit.
In 1684 komt Hendrik van Outshoorn, broer van Cornelis de Vlaming van Outshoorn, te overlijden. Hij wordt met veel pracht en praal bijgezet in het familiegraf in de Oudshoornse kerk. Een deel van de gasten wordt ondergebracht in herberg De Prins. Cornelis betaalt daarvoor 166 gulden en 15 stuivers. Aan de knecht en de meiden betaalt hij 7 gulden en 17 stuivers voor hun extra inzet.[13]
Het typeert de rol die de herberg speelt in het dorp, ondanks het feit dat De Star inmiddels ook een behoorlijke capaciteit moet hebben gehad. Vier jaar later, op 10 februari 1688, overlijdt ook de zo geliefde heer Cornelis de Vlaming en daarmee valt een belangrijk ambassadeur van herberg De Prins weg.
Komt het door het drukke bestaan dat de herbergiers van De Prins niet oud worden? De sterfdatum van Willem Jansz de Wit moet vóór 21 april 1693 zijn geweest, want dan trouwt Aeltje voor de derde keer: met de veel jongere Dirck Cornelisz van Diemen, een neef van overbuurman Jan Dircksz van Diemen. Hij komt uit een vermogend boerengeslacht. Ook dit lijkt een verstandshuwelijk. Aeltje Elberts komt, net als haar voorgangster Machteld Monde, over als een sterke vrouw. Ondanks persoonlijke rampspoed gaat ze door en houdt ze gezin en herberg draaiende.

Herberg De Prins van Oranje
Eind 1700 vinden er binnen de familie Spijcker enkele opmerkelijke transacties plaats. Op 28 oktober draagt Maria Spijcker, enige erfgenaam van Leenderts Jansz Spijcker en Neeltje Jans de Wit, de herberg voor 6000 gulden over aan Jasper Jansz Spijcker als voogd van nicht Maria, enig overgebleven kind van Hendrick Jansz Spijcker en Aeltje Elberts. Ruim een jaar later, op 23 september 1701, verkoopt Jasper op zijn beurt de herberg 'alwaer de Prins van Oranjen uijthangt', voor hetzelfde bedrag door aan stiefvader Dirck Cornelisz van Diemen en moeder Aeltje Elberts! De herberg wordt in beide akten voor het eerst 'De Prins van Oranje' genoemd!
In 1702 heeft de Oudshoornse kerk een nieuwe predikant nodig. Er mogen in augustus vier predikanten komen proefpreken. De meningen van de kerkenraad en de consulent zijn verdeeld. Er moet geloot worden. Het wordt Rutgerus Paludanus. Na dit besluit stapt het hele gezelschap herberg De Prins van Oranje binnen om zichzelf te trakteren op de geklaarde klus. Naast zulke gezellige feestjes vinden er in de herberg ook regelmatig verkopen en veilingen

van onroerend goed plaats, maar op maandag 14 januari 1704 komt er wel iets heel bijzonders in de verkoop namelijk herberg De Star! En daar wordt zelfs een advertentie voor gezet in diverse couranten: *'Men is van Meening in het openbaar ... te verkoopen ... een neringryke Herberg daer de Leydse, Goudse en Utrechse Schuyten aenleggen, staende en gelegen in Ousboorn, genaemt de Star. Het Huys ... met veel schone Kamers en Vertrekken, ... een grote Paerde-stal voor 40 Paerden ... Vier-roeden Berg ... groote schoone Boomgaerd ... een stuk Wey of Hooyland ... De Verkooping zal gebouden worden in de Herberg daer de Prins van Orange uytbangt, ten huyze van Dirk van Diemen hospes aldaer.'* Jan Batist Abts en zijn vrouw zijn beiden overleden en de kinderen zien het blijkbaar niet zitten de *'neringryke'* uitspanning voort te zetten. Maar het blijft niet alleen bij de verkoop van De Star. Er volgt ook nog een opmerkelijke bruiloft: Everardus Abts, oudste zoon van De Star, en Maria Hendricks Spijcker, enige dochter van De Prins van Oranje trouwen op 30 juni 1704 in Oudshoorn. Wat moet dat een mooi gezicht geweest zijn ... al die prominente gasten die met hun vrolijk versierde diligences en trekschuiten het dorp binnenkwamen. De feestelijkheden in en om de herbergen ... de guirlandes aan de gevels ... de rijk gevulde tafels ... dames en heren in chique kledij ... spelevarend op de Rijn ... genietend van de prachtige buitens langs de oevers ... de zachte klanken van harp en luit over het water tot in de kleine uurtjes.

In andere handen

In 1708 zit de volgende generatie in De Prins om de tafel. Stiefvader Dirk Cornelis van Diemen en moeder Aeltje Elberts zijn kort na elkaar overleden. Schoonzoon Everardus Abts, zijn vrouw Maria Hendrickdr Spijcker en haar halfbroers en -zus, Jan, Elbert en Anna Willems de Wit, besluiten een gedeelte van de onderneming te verkopen.

Het Wapen van Oudshoorn blijft in de familie. Jan wordt eigenaar door zijn broer en zussen uit te kopen. Het huis direct ten zuiden van de steeg wordt verkocht aan Cornelis Hagenouw voor 425 gulden en herberg De Prins van Oranje wordt, inclusief een nieuwe kaatsbaan in de boomgaard, verkocht aan Hendrick Arentsz den Dullen voor 4.100 gulden. Met de verplichting de beschoeiingen achter de huizen van De Wit en Hagenouw, waar de schuiten aanleggen, te onderhouden! Toch lijkt het erop dat Jan Willemsz de Wit een rol blijft spelen in de herberg. Hij wordt namelijk in 1752 genoemd als speciale commies voor het Amsterdams binnenlands postkantoor in Oudshoorn. Het ziet ernaar uit dat Jan het hele nachtelijke postgebeuren voor zijn rekening heeft genomen in zijn eigen huis: Het Wapen van Oudshoorn.

P. Plemper schreef in zijn boek *'Beschryving van de Heerlykheid en het Dorp Alphen aan den Ryn'* (1714): '... *Hier, aan de Rynzyde, is het Alphenze Posthuis, daar alle nagten, als op een vyfsprong, vyf ryders, van Amsterdam, 's Gravenhage, Rotterdam, Gouda, en Uitregt aankomen, hun maalen geopend, de brieven geschift, in orde geschikt, en door de heele weereld heene verzonden worden. Twee Herbergen staan er, de Prins en de Star, daar alderley Jagten en Jaagschuiten pleisteren, en dien reiziger, op zyne aankomst, altoos de tafel met genoegzaame spyze bereid vind ...*'

Het Alphense Posthuis en herberg De Prins worden omschreven als twee aparte ondernemingen!

Nog geen jaar na de overname moet de herberg alweer worden doorverkocht omdat Den Dullen overleden is. Zijn weduwe verkoopt op 13 februari 1709 De Prins van Oranje aan veerschipper Van Akeren uit Leiden voor 4.000 gulden. Op 17 maart 1709 komt het gezin van Gijsbert Jansz van Akeren en Aeltje Cornelis van Quickelenburg met attestatie over van Leiden. Gijsbert is dan vijftig jaar oud. Volgens een aantekening in de index van het doopboek van Oudshoorn woont het gezin Van Akeren op de meest noordelijke hoek van de steeg, tegenover boerderij Bleijenberg. Op 5 februari 1714 neemt schoonvader Cornelis Lodewijksz van Quickelenburg de helft van De Prins voor zijn rekening. Zo maakt hij het voor zijn schoonzoon en enige dochter moge-lijk enige investeringen te doen in hun onderneming. Er komt inmiddels zoveel schippers- en paardenpost over Oudshoorn dat men gaat inzien dat een en ander op elkaar moet worden afgestemd. Daarom wordt in 1716 de Postsociëteit opgericht. In 1722 hebben alle grote Hollandse steden zich hierbij aangesloten. In 1731 komt er in Oudshoorn een extra man bij die het hele postgebeuren van de sociëteit onder zijn beheer krijgt: Adriaen van Straeten. Adriaen koopt van de familie Abts het oude pand waar herberg De Star ooit begonnen is.[14]

Tijdens de werkzaamheden van Van Straeten en De Wit blijven de postiljons echter naar De Prins gaan om een afzakkertje te nemen, zeer tot ongenoegen van de Sociëteit.

Welvaart en tegenspoed

Schuin achter de herbergen van Oudshoorn, aan de overkant van de Rijn, wordt in 1721 Huize Brittenrust gebouwd met enorme wandeltuinen en koepels aan weerskanten van het buiten. Ook huize Overpost, recht tegenover het 'Alphense Posthuis', krijgt steeds meer de status van een buiten met een koepel aan de Rijn.

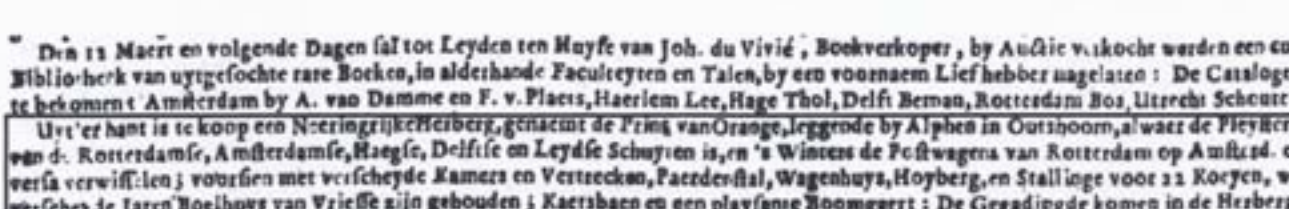
Den 12 Maert en volgende Dagen sal tot Leyden ten Huyse van Joh. du Vivié, Boekverkoper, by Auctie verkocht werden een curieuse Bibliotheek van uytgesochte rare Boeken, in alderhande Faculteyten en Talen, by een voornaem Liefhebber nagelaten: De Catalogen zijn te bekomen t'Amsterdam by A. van Damme en F. v. Plaets, Haerlem Lee, Hage Thol, Delft Beman, Rotterdam Bos, Utrecht Schouten, &c.

Uyt'et hant is te koop een Neeringrijke Herberg, genaemt de Prins van Oranje, leggende by Alphen in Outshoorn, alwaer de Pleyterplaetse van d. Rotterdamse, Amsterdamse, Haegse, Delftse en Leydse Schuyten is, en 't Winters de Postwagens van Rotterdam op Amsterd. en vice versa verwisselen; voorsien met verscheyde Kamers en Vertrecken, Paerdestal, Wagenhuys, Hoyberg, en Stallinge voor 22 Koeyen, waer in verscheyde Jaren Boelhuys van Vrieslse zijn gebouden; Kaetsbaen en een playsante Boomgaert: De Gegadingde komen in de Herberg.

By Isaac en Jacob Ballan, woonende op de Joode Breestraet in de Coffy-Stamper van Ballan t'Amsterdam, is te koop extra puyck van Banilles, wegende 5, 5 en 1 half en 6 Oncen 't Bos, tot een civile Prijs; als mede puyck van Spanjaerdse Chocolade, van 16 en 20 ß. het [illegible] Banilles en Ambereris voor 21 en 26 ß. 't [illegible].

▲ *Afb. 9: Oprechte Haerlemsche courant, 14 februari 1708.*

▲ *Afb. 11: Hofstede Brittenrust geschilderd door Paulus Constantijn la Farque in 1779. Aan de linkerkant is de Rijnzijde van de bebouwing van de latere Hooftstraat van Oudshoorn te zien. Een van deze panden is De Prins van Oranje (SARM; prentencollectie).*

Tegen deze prachtige achtergrond trouwt op 8 november 1722 dochter Aagje van Akeren met Johannes van Ravensweij. Als Gijsbert van Akeren rond 1728 overlijdt, wordt Johannes hospes in de herberg.[15]
In 1732 krijgt de nieuwe eigenaar van De Star, Cornelis van Aken, het voor elkaar dat gemeentevergaderingen voortaan in zijn onderneming plaatsvinden. Daarmee verliest De Prins belangrijke klandizie. Aeltje Cornelis van Quickelenburg overleeft haar man nog twaalf jaar.[16]
Op 3 februari 1741 verschijnt er een opmerkelijke advertentie in de Leydse Courant: Te koop, bij concurrent Cornelis van Aken *'in het Regthuys te Outshoorn ... herberg "De Prins van Orangien" ...'* Uit die advertentie blijkt dat de familie Van Akeren met geld van opa Quickelenburg behoorlijk heeft geïnvesteerd in' *... de vermaarde en neeringryke herberg ... verscheide Kamers en Vertrekken, Stallinge voor 40 Paarden & C, daar de Jaag-schuyten van Rotterdam, Schiedam, Delft, 's Hage en Leyden naar Amsterdam, alsmede van Leyden op Gouda en van 's Hage op Gouda en Utrecht daaglyks been en weer passeeren en aanleggen... een Stallinge voor 24 Koebeesten, Hooyberg, Moes-tuyn, Boomgaard enz. ...'* Van de elf kinderen Van Akeren zijn er nog maar drie in leven. Ook schoonzoon Van Ravensweij is overleden. Bij gebrek aan opvolgers wordt 'De Prins van Orangie' op 1 mei 1741 verkocht aan Leendert Honskoop voor 6.020 gulden.

Bindingen met Amsterdam

Wat opvalt aan de geschiedenis van De Prins van Oranje zijn de sterke

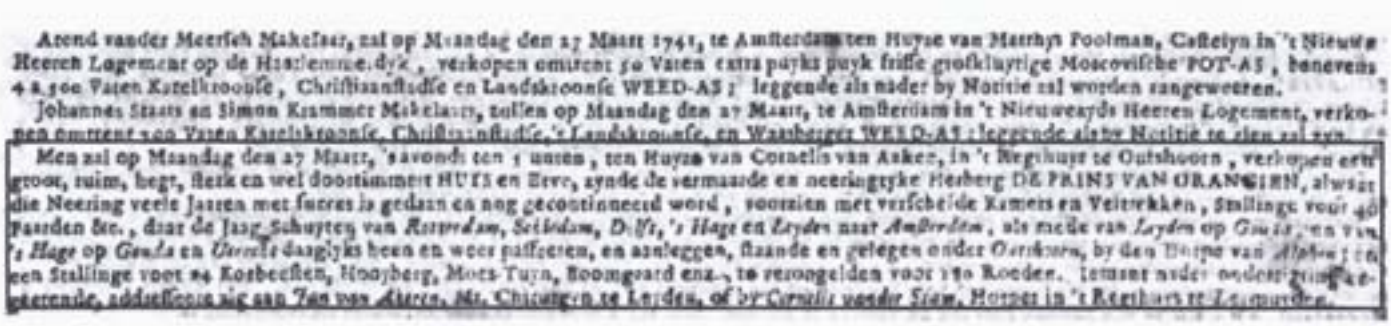

Avond vander Meersch Makelaar, zal op Maandag den 27 Maart 1741, te Amsterdam ten Huyse van Matthys Poolman, Cafetyn in 't Nieuwe Heeren Logement op de Haarlemmerdyk, verkopen omtrent 50 Vaten extra pijnk puyk frisse grofkluytige Moscovische POT-AS, benevens 4 à 500 Vaten Kaetelkroonse, Christianstadse en Landskroonse WEED-AS; leggende als nader by Notitie zal worden aangeweesen.

Johannes Staats en Simon Kammer Makelaars, zullen op Maandag den 27 Maart, te Amsterdam in 't Nieuwerdts Heeren Logement, verkopen omtrent 100 Vaten Kaetelkroonse, Christianstadse, 's Landskroonse, en Waasbergse WEED-AS; leggende als by Notitie te zien zal zyn.

Men zal op Maandag den 27 Maart, 's avonds ten 5 uuren, ten Huyze van Cornelis van Aken, in 't Regthuyt te Outshoorn, verkopen een groot, ruim, hegt, fleuk en wel doortimmert HUYS en Erve, zynde de vermaarde en neeringryke Herberg DE PRINS VAN ORANGIEN, alwaar die Neering veele Jaren met succes is gedaan en nog gecontinueerd word, voorzien met verscheide Kamers en Veiterkken, Stallinge voor 40 Paarden &c., daar de Jaag-schuyten van *Rotterdam, Schiedam, Delft, 's Hage* en *Leyden* naar *Amsterdam*, als mede van *Leyden* op *Gouda* en van *'s Hage* op *Gouda* en *Utrecht* daaglyks been en weer passeeren, en aanleggen, staande en gelegen onder *Outshoorn*, by den Dorpe van *Alphen*; en een Stallinge voor 24 Koebeesten, Hooyberg, Moes-Tuyn, Boomgaard enz., te versongelden voor 170 Roeden. Zomer onder onderzeiling geteerende, addresseere zig aan *Jan van Akeren*, Mr. Chirurgyn te Leyden, of by *Cornelis vander Slam*, Hopper in 't Regthuys te Zoumerdyk.

▲ *Afb. 12: Leydse Courant 20 maart 1741.*

▲*Afb. 13: Foto van omstreeks 1880 van het begin van de Hooftstraat met 17e eeuwse huisjes. Het vierde huis van links is het pand van Adriaen Verstraeten (ook wel Van Straeten) (Erfgoed Leiden, collectie glasnegatieven).*

bindingen met de stad Amsterdam, letterlijk en figuurlijk. Ook Leendert Jansz Honkoop komt uit Amsterdam. Zijn broer Gerrit Jansz Honkoop woont echter schuin tegenover de herberg. Wellicht heeft Gerrit zijn broer getipt dat De Prins in de verkoop kwam. In juni 1741 arriveert Leendert met zijn vrouw Neeltje Gerrits Boele en vier kinderen in Oudshoorn, hij wordt kastelein in de herberg. Het is in die tijd dat in Amsterdam het arme volk in opstand komt tegen de rijke regentenfamilies die als vorsten leven van de postopbrengsten. De roep om de opbrengsten in de provinciale kas te laten vloeien en niet in de buidel van rijken vindt gehoor bij Willem IV, die hervormingen belooft.[17]
En dat heeft gevolgen voor de beide 'Alphense' posthuizen. Er zijn klachten over de gang van zaken in Oudshoorn. Adriaen Verstraeten van de Postsociëteit kan nauwelijks lezen en schrijven en wordt niet langer capabel genoeg geacht voor deze functie.
'... Behalve de commies van de Postsociëteit was er bij den overgang in 1752 te Alfen nog een commies van het binnenlandsch kantoor te Amsterdam, een man van 70 jaar, kuiper van zijn ambacht en als zijnde van de roomsche religie bij de commissarissen niet vertrouwd...'[5]
Ook over de praktijken bij Jan Willemsz de Wit komen klachten: de postiljons zouden onderling brieven verwisselen, achterhouden, zelf bestellen en de porto in eigen zak steken.[5]
Het archief en de sleutels van de Postsociëteit worden bij Verstraeten weggehaald. In 1752 is de centralisatie van de provinciale post een feit. Jan Willemsz de Wit overlijdt in 1753 en Adriaen Verstraeten wordt in 1754 ontslagen. Jacob Hoppach wordt in datzelfde jaar de eerste of hoofdcommies van de posterijen van de provincie Holland en Westfriesland in het verwissel- en postcomptoir van 'Alfen'. Tot groot verdriet van Neeltje Boele overlijdt in 1757 zowel haar man Leendert Honkoop als haar oudste dochter Johanna, kort na elkaar. En dat na 41 jaar huwelijk! Uit het testament dat ze twee maanden later laat maken blijkt dat Neeltje een rijke weduwe is die - in tegenstelling tot haar voorgangsters - daarom niet genoodzaakt is te hertrouwen.
Op 7 april 1758 komen de Staten van Holland met een resolutie: er moet in het dorp Alphen een pand inclusief ambtswoning voor de posterijen komen. Deze resolutie krijgt een jaar later een wonderlijke wending. Op 16 april 1759 trouwen in de Alphense kerk: Jacob Hoppach, Eerste Commies van het Generaal Postcomptoir van 'Alfen', en Geertruida Honkoop, dochter van de overleden eigenaar van herberg De Prins van Oranje![18]
Op 13 augustus 1760 heeft Alphen zijn postkantoor. In de loop van 1764 neemt de inmiddels hoogbejaarde Neeltje Honkoop-Boele het besluit De Prins van de hand te doen.

De Star versus De Prins

Om te kunnen begrijpen wat er rondom De Prins van Oranje gaat gebeuren, doen we een stapje terug in de tijd. Op 15 mei 1748 koopt Ludolf Lahme, herbergier van De Nieuwe Malta op de Nes in Amsterdam, herberg De Star. Ludolf is getrouwd met Aagje van den Berg. Het kinderloze echtpaar lijkt de onderneming in Amsterdam gerund te hebben tot zij naar Oudshoorn vertrokken. Op 6 november 1760 koopt ene Jacob van den Berg het tussenhuis tussen De Star en de noordelijke steeg van De Prins. Aagje van den Berg blijkt een tante van Jacob te zijn. Jacob is getrouwd met Johanna Bonke en er scharrelt een kleine Lucas rond van bijna twee jaar oud. Lucas krijgt nog twee zusjes: Aagje en Gerritje. Wellicht helpt Jacob zijn oom in De Star. In 1763 sterft buurvrouw Aagje en wordt Ludolf ziek. Hij laat zijn testament maken: Jacob zal het 'tussenhuis' erven, dat inmiddels van Lahme blijkt te zijn. Maar de kinderen van Jacob zullen de enige universele erfgenamen zijn. Ludolf knapt echter

▲ *Afb. 14: Foto van omstreeks 1880 van de Rijn achter de Hooftstraat. Het schip aan de rechterkand ligt achter De Prins van Oranje (Erfgoed Leiden, collectie glasnegatieven).*

weer op en voorlopig valt er niets te erven. En dan gebeurt er iets merkwaardigs. Op 1 november 1764 koopt Jacob van den Berg De Prins van Oranje van Neeltje Boele! Naar de reden kunnen we alleen maar raden: krachtenbundeling, competitie, een reactie op het testament ... de tijd zal het leren. Uit de koopakte blijkt dat de familie Honkoop stevig heeft geïnvesteerd in De Prins. Er is een speelhuis bijgekomen aan de Rijn en een nieuwe paardenstal met wagenhuis aan de overkant. De (familie-) relaties worden nog onduidelijker als Ludolf een jaar later zijn herberg in de verkoop zet, inclusief nieuwe stallingen, fraaie tuinen, perziken- en druivenkassen en een kolfbaan. Op 28 april 1766 wordt De Star aan Johannes Philippus Anthonius Sundorf verkocht voor het astronomische bedrag van 25.500 gulden! Alleen het 'tussenhuis' houdt Lahme zelf. Op dezelfde dag dat de koopovereenkomst wordt getekend tussen Sundorf en Lahme staat er weer een opmerkelijke advertentie in de Leidse courant: Te koop '... *ten Huyze van Jacob van den Berg, Hospes in de Herberg de Prins van Oranje tot Outsboorn een extraordinaire groote en deftige inboedel...*' De hele inboedel van De Star staat bij Jacob te koop![19] Sundorf heeft grootse plannen. Jacob van den Berg mag wel oppassen. Op 2 februari 1784 sterft de vrouw van Jacob en dat lijkt de aanleiding tot ingrijpende ontwikkelingen. Jacob krijgt vrij snel kennis aan de veel jongere Pieternella Maartense Peek en heeft trouwplannen. Oom Ludolf wordt weer ziek en besluit op 4 februari 1785 zijn testament aan te passen. Dit resulteert uiteindelijk in een familievete: Jacob wordt volledig onterfd en zijn zoon Lucas gaat er met het hele vermogen van zijn oudoom vandoor naar Amsterdam![20] En dat heeft Jacob waarschijnlijk nooit voor mogelijk gehouden! Met geleend geld kocht hij grond en investeerde dat in De Prins. De herberg is een fraaie koepel en een vrije wal aan de Rijn rijker. De stal heeft een capaciteit voor zestig paarden gekregen en er zijn allerlei soorten rijtuigen aangeschaft die verhuurd worden. Kortom: bergen schulden. Hij moet De Prins van Oranje van de hand doen.

Vrijheid, gelijkheid, broederschap

In de Leidse Courant van 19 maart 1792 biedt ene Evert van Leerdam '*Castelein in het Rechthuys te Alphen, zijn becht, sterk en wel doortimmerd Huys, Tuyn en Erve*' te koop aan. Ongeveer een jaar later wordt duidelijk waarom. Evert van Leerdam, kastelein in logement St. Joris te Alphen, heeft 'logement' De Prins van Oranje gekocht. Ondanks het feit dat de Fransen dreigen binnen te vallen en het economisch slecht gaat, wordt op 17 april 1793 de koop gesloten en nemen Evert van Leerdam, echtgenote Hendrina Cornelisse en hun zoontjes Arie en Cornelis hun intrek

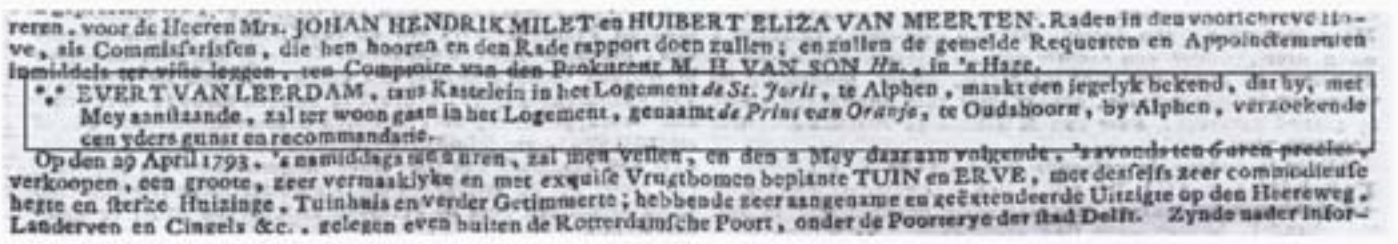

reren, voor de Heeren Mrs. JOHAN HENDRIK MILET en HUIBERT ELIZA VAN MEERTEN, Raden in den voortschreve Hove, als Commissarissen, die hen hooren en den Rade rapport doen zullen; en zullen de gemelde Requesten en Appointementen Inmiddels ter visie leggen, ten Compoire van den Prokurent M. H. VAN SON Hz., in 's Hage.

, EVERT VAN LEERDAM, tans Kastelein in het Logement *de St. Joris*, te Alphen, maakt een jegelyk bekend, dat hy, met Mey aanstaande, zal ter woon gaan in het Logement, genaamt *de Prins van Oranje*, te Oudshoorn, by Alphen, verzoekende een yders gunst en recommandatie.

Op den 29 April 1793, 's namiddags ten 4 uren, zal men veilen, en den 2 May daar aan volgende, 's avonds ten 6 uren precies, verkoopen, een groote, zeer vermaaklyke en met exquise Vrugtbomen beplante TUIN en ERVE, met deszelfs zeer commodieuse hegte en sterke Huizinge, Tuinhuis en verder Getimmerte; hebbende zeer aangename en geëxtendeerde Uitzigte op den Heereweg, Landerven en Cingels &c., gelegen even buiten de Rotterdamsche Poort, onder de Poorterye der stad Delft. Zynde nader infor-

▲ *Afb. 15: Rotterdamse Courant 16 april 1793*

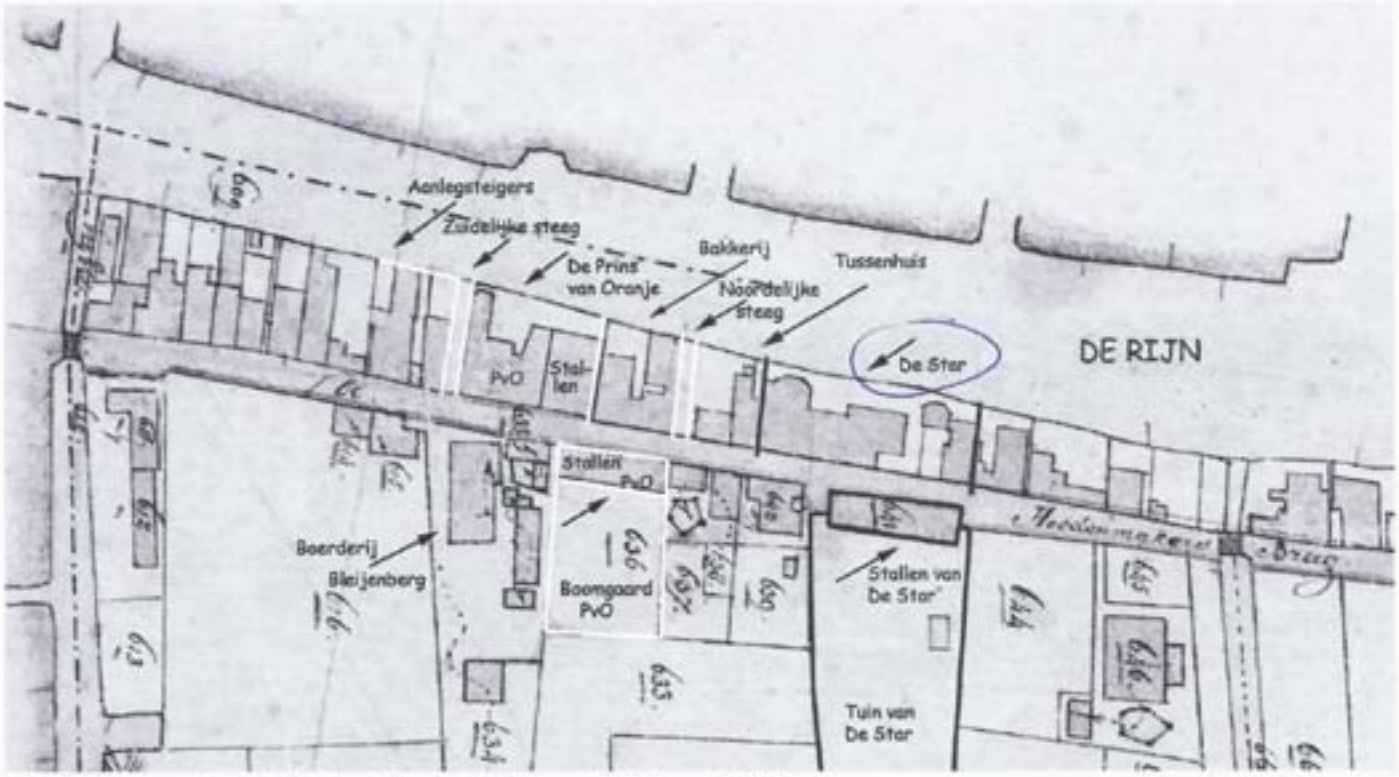

▲*Afb. 16: Fragment uit het kadastrale minuutplan van Oudshoorn, 1832.*

in De Prins. Twaalf dagen later moet Evert zoontje Arie (vijf jaar oud) laten begraven. Een van de eerste dingen die de 49-jarige Van Leerdam doet, is vergunning aanvragen voor het uitoefenen van het beroep van herbergier en tapper.[21]

Begin januari 1795 marcheren de Fransen Nederland binnen. Vrijheid, gelijkheid en broederschap is de leus geworden. In dit tijdsgewricht koopt Evert er het vrijgekomen huis ten zuiden van de 'gemene' steeg bij! Omdat de rijken hun macht verliezen, wordt in 1802 huize Brittenrust alweer afgebroken. Op 25 mei 1805 overlijdt Evert van Leerdam op 61-jarige leeftijd. En weer moet De Prins draaiende gehouden worden door de weduwe, want de 14-jarige Cornelis kan het nog niet overnemen. Cornelis lijkt echter snel volwassen geworden. Op 29 maart 1810 trouwt hij op 19-jarige leeftijd met de even oude Cornelia van Ommeren.

De reden van hun huwelijk wordt al snel duidelijk als drie maanden daarna dochtertje Hendrina wordt geboren. In de jaren daarop komen er nog vijf kinderen bij van wie er drie jong sterven. In diverse akten wordt vader Cornelis herbergier of kastelein genoemd. Hij werkt mee in de drukke onderneming, maar zijn moeder

▲*Afb. 17: Foto van omstreeks 1870 van het begin van de Dorpstraat (later Hooftstraat) van Oudshoorn, nog zonder lantaarns, met het oude pand van de Prins van Oranje (collectie auteur).*

▲*Afb. 18: Foto van omstreeks 1900 van een stoomboot op de Rijn achter de Hooftstraat (collectie HVA).*

blijft de eigenaresse. Het moet een grote klap voor de beide vrouwen van De Prins zijn als Cornelis op 3 juni 1826 op 35-jarige leeftijd overlijdt. De inmiddels hoogbejaarde Hendrina blijft op haar post, terwijl haar schoondochter en twee inwonende dienstbodes haar ondersteunen.[22] Op 2 april 1833 sterft de logementhoudster op 83-jarige leeftijd. In de herberg lijkt niet te zijn geïnvesteerd. Schoondochter Cornelia van Ommeren neemt onmiddellijk het stokje over. Met zoon Evert van 21, dochter Mina van 19 en Arie van 13 moet het lukken de pleisterplaats te runnen. Jaren later, in 1937, schrijft Regt het volgende over het karakter van Cornelia: *'... Mej. de Wed. Leerdam, geb. van Ommeren, was een uitermate flinke vrouw, best in staat om een herberg te regeeren. Zij ging niet gauw voor iemand uit den weg en schout Kalkhoven, die overal en ten allen tijde de baas wou spelen, vond in haar geen gemakkelijke tante ...'*[23] Een vrouw met haar op de tanden, maar ook met oog voor de ambities van haar jongste: Arie wil chirurgijn worden.[24]

Hij grijpt die kans, studeert in 1846 af en gaat naar Oost-Indië. Drie jaar later vestigt Arie zich als chirurgijn, heel- en vroedmeester in Nieuwerkerk aan den IJssel. In de tussentijd, op 1 juni 1842, heeft Cornelia er nog een huis bijgekocht: het oude pand van Het Wapen van Oudshoorn. Nu is De Prins van Oranje weer net zo omvangrijk als rond 1676 onder Machteld Monde en de familie Spijcker!

DEFINITIEVE TOEWIJZING,

OP DINSDAG 30 NOVEMBER 1875, des voormiddags ten 12 ure, ten overstaan van den te ALPHEN, gevestigden Notaris 2126

J. W. P. KLUIT,

ten huize van Mej. de Wed. DE WIT, Logementhoudster aan de Lage Zijde tegenover Alphen, van de op 23 November ll. in veiling gebrachte ONROERENDE GOEDEREN, gelegen onder **OUDSHOORN**, als:

No. 1. Eenige **Paardenstalling** met **Tuingrond** en Uiterdijk is in bod gebracht op . . . . . f 3.700
„ 2. Een **Huis en Erve**, in 2 partijen bewoond, huurders W. ROEST en Jufvr. JUNG, te zamen op . . . „ 2.400
„ 3. Het **Logement** van oude genaamd „de Prins van Oranje", met inbegrip van
a. Een **Huis** en **Erve**, huurder de Heer HARTKAMP, en
b. Van nog **twee Huizen**, benevens **Koepel** aan den Rijn, te zamen op „ 5.700
„ 4. **Twee Huizen**, huurders E. BLOM en G. SCHREUDER, te zamen op „ 2.325
„ 5. **Twee dito**, huurders C. VAN DIEST en C. FREUND, te zamen „ 2.600
„ 6. **4 Arbeiderswoningen**, te zamen op „ 2.000
„ 7. 2 hektaren, 50 aren, 10 centiaren **Weiland**, op . . . . . „ 7.300
„ 8. 3 hektaren, 89 aren, 76 centiaren **Weiland**, gelegen aan den Aardijk onder Aarlandervoen, op . . . „ 15.100

▲*Afb. 19: De Rijnbode, 28 november 1875.*

Nieuwe wegen

In heel Nederland wordt midden 19e eeuw hard gewerkt aan de verbetering van de infrastructuur. Polders worden drooggelegd, woeste gronden ontgonnen en er worden nieuwe (water-)wegen aangelegd. In 1852 wordt de Leidsche Stoombootmaatschappij 'De Volharding' opgericht en in 1857 gaat de stoomboot van Carsjens varen. De Prins van Oranje is en blijft een belangrijke stop-, overstap- en pleisterplaats voor deze veerdiensten tussen de grote steden. De Star daarentegen wordt in 1854 in percelen verkocht. Alleen de gemeente houdt nog een deel in gebruik. De buitenhuizen langs de Rijn worden overgenomen door fabrikanten, ondernemers en herenboeren of gesloopt om plaats te maken voor allerlei fabrieken.

In het voorjaar van 1859 wordt de herberg in gereedheid gebracht voor het bruiloftsfeest van zoon Evert jr. (47 jaar) en Maria Petronella Helena Ott (37 jaar). Het paar trouwt op 29 mei in de Oudshoornse kerk, maar zal voor het burgerlijke huwelijk nog net in De Star terecht hebben gekund. In 1860 krijgt Oudshoorn een eigen gemeentehuis en in 1863 wordt de Dorpstraat in Oudshoorn eindelijk

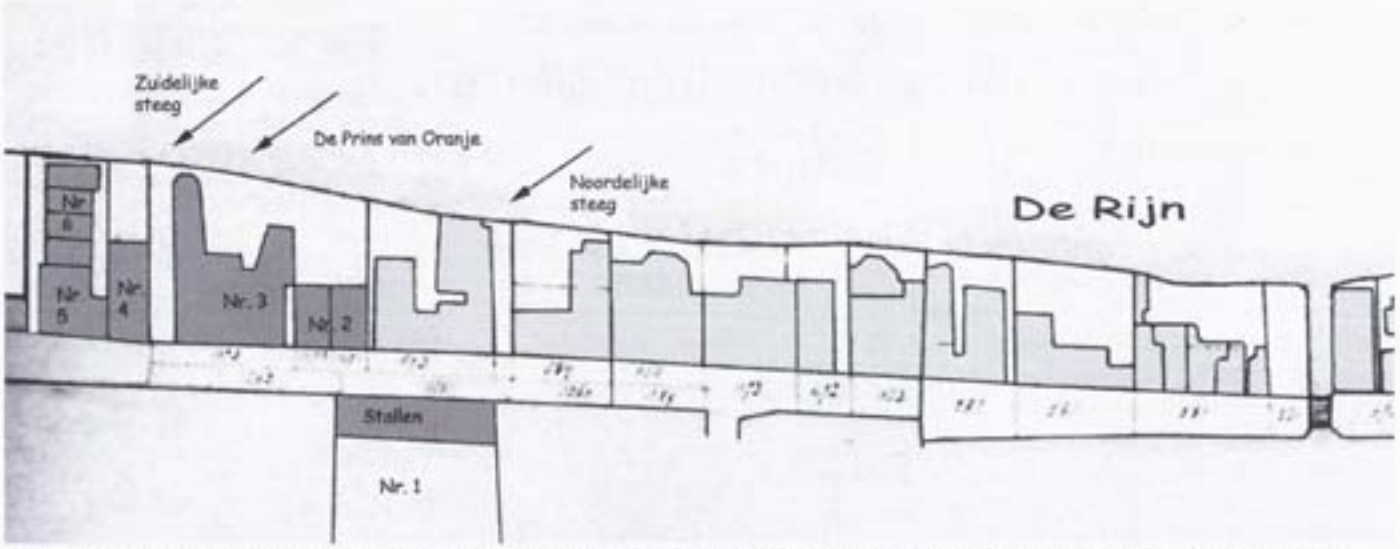

▲*Afb. 20: Tekening aan de hand van het kadastrale minuutplan van Oudshoorn. Samuël en Dirk Arijzee kopen bij de veiling in 1875 de percelen nr. 1, 2 en 3. Perceel 2 wordt een jaar later doorverkocht.*

bestraat. In datzelfde jaar overlijdt de ongehuwde Mina en zeven jaar later wordt zoon Evert begraven. Moeder Cornelia van Ommeren en schoondochter Maria Ott zullen samen verder moeten, want de ongehuwde Arie van Leerdam blijft in Nieuwerkerk. Hij is niet alleen een geliefde dorpsarts en verloskundige geworden, maar ook een gerespecteerd lid van gemeenteraad en kerkenraad. Een notabele pur sang, met een eigen apotheek, een paard, een tilbury en een arrenslee (tikker).[25]

Dat Cornelia van Ommeren het 25-jarige ambtsjubileum van zoon Arie nog heeft kunnen meemaken, zal haar moederhart goed hebben gedaan. Kort daarna, op 6 oktober 1875, overlijdt zij op ruim 84-jarige leeftijd. Na bijna honderd jaar valt het doek voor de familie Van Leerdam. Bij gebrek aan opvolgers gaat Arie met grote voortvarendheid over tot de verkoop van het levenswerk van zijn grootouders en ouders.

In percelen verkocht

Op 23 november laten de erven Van Leerdam in De Vergulde Wagen van Aarlanderveen hun bezit in percelen veilen en dan blijkt dat die krachtige Cornelia ook nog eens een uitstekende ondernemer is geweest. Op het terrein van de stallen aan de Rijnkant zijn twee huizen onder één dak gebouwd en achter het woonwinkelhuis twee huisjes. Het huis naast de zuidelijke steeg is in tweeën gesplitst, evenals het huis ten zuiden daarvan. Op het erf van dat laatste pand zijn nog eens vier huisjes gebouwd (later pakhuis Freund) en al die huizen en de winkel zijn verhuurd. Op die manier heeft Cornelia haar inkomen veilig gesteld. Geen wonder dat deze legendarische vrouw in 1937 nog werd herinnerd als een vrouw *'best in staat om een herberg te regeeren'*. Via een ingewikkelde verdeelsleutel wordt de erfenis uiteindelijk vastgesteld: Arie krijgt 33.994 gulden en 20 cent en schoonzus Maria Ott 7.315 gulden en 25 cent.

Speculatie en belegging

Bijna alle percelen lijken gekocht te zijn door speculanten en beleggers. Samuël en Dirk Arijzee hebben de eigenlijke Prins van Oranje gekocht plus het noordelijke buurhuis en de tuin en paardenstallen aan de overkant. Met een hypotheek van Arie van Leerdam à 5.000 gulden. Een maand later verkopen ze het noordelijke buurhuis alweer door. In De Rijnbode van 8 april 1876 meldt ene Arie Dam dat hij, omdat hij De Prins gaat runnen, zijn winkel in Galanteriën en Kramerijen overdoet aan Willem Roest. Samen met stoombootdienst Carsjens plaatst hij een

VOORLOOPIGE KENNISGEVING.

29 APRIL. **OPENING** 29 APRIL.

VAN HET KOFFIEHUIS EN LOGEMENT

van ouds genaamd: „DE PRINS VAN ORANJE,"

TE OUDSHOORN.

De ondergeteekende heeft de eer ter kennis te brengen, dat bovengenoeld Logement en Koffiehuis geheel naar den laatsten smaak ingericht op 29 April a. s. zal worden geopend en neemt derhalve beleefd de vrijheid zich minzaam bij het publiek aan te bevelen.

A. DAM.

STOOMBOOTDIENST CARSJENS.

van af 1 Mei zullen de stoombooten van bovengenoeld Logement afvaren. Goederen die niet van huis worden afgehaald, gelieve men daar te bezorgen.

2646 F. M. CARSJENS.

▲*Afb. 21: De Rijnbode, 9 april 1876.*

advertentie: op 29 april a.s. opening koffiehuis en logement, van ouds genaamd: De Prins van Oranje '... *geheel naar den laatsten smaak ingericht* ...' Zeven maanden later laat A. Dam jr. echter weten dat De Prins 'wegens verandering' ter overname wordt aangeboden. Er meldt zich een nieuwe kastelein, Jacob de Looij, die zichzelf op 26 november 1876 beleefd aanbeveelt bij *'het geëerd publiek'*. Jacob trouwt in datzelfde jaar, op 16 augustus, met buurmeisje Sophia Anna Jochemus. In de huwelijksakte staat vermeld dat Jacob van beroep logementhouder is, maar al spoedig adverteert hij alleen onder het begrip 'koffiehuis'. Overnachtingen zijn er blijkbaar niet meer bij. Wellicht hebben het gereedkomen van de spoorlijn en de komst van Logement Toor naast het station daar iets mee te maken. Het is komisch om te zien hoe Jacob de Looij het publiek naar zijn onderneming probeert te trekken. Hij organiseert caféconcerten, pleziervaarten met orkest aan boord, biljartconcoursen, openbare verkopingen, cursussen *'photographiën'* en patroonknipcursussen voor naaisters. Hij haalt portrettekenaars in de zaak en organiseert muziekuitvoeringen tijdens zeilwedstrijden op de Rijn.

Het meest bizar zijn de tentoonstellingen van een *'rund met 5 pooten'* en van een vrouw van 415 pond in een salonvaartuig dat achter De Prins aan de kade ligt. Jacob de Looij en Sophia Anna Jochemus krijgen op 24 juli 1878 hun eerste kind. In de loop van de jaren komen er nog zeven zonen, maar ook in dit gezin blijven er maar vier kinderen in leven: Jan Jacob, Jacob, Hendrik Frederik en Bartholomeus Gerardus. Bijna waren ze nóg een kind kwijtgeraakt, omdat een van hun zoontjes *'door een toeval'* van de Alphensche brug is gevallen. Dankzij kordaat optreden van Willem Ram, die het kind uit de Rijn heeft gehaald, is erger voorkomen. De dankbaarheid van vader en moeder De Looij wordt publiekelijk gedeeld door middel van een advertentie in De Rijnbode van 27 oktober 1889. Ondertussen wisselt op 13 mei 1889 De Prins van Oranje met alles wat daarbij hoort van eigenaar. Samuel en Dirk Arijzee verkopen dit beleggingsobject aan Samuël Mozes van Baalen. Jacob de Looij blijft de

Bij gelegenheid der Zeilwedstrijd
Muziekuitvoering,
door het korps van den hr. Adam Ulrich,
op ZATERDAG 2 Augustus a. s.,
in het koffiehuis
„de Prins van Oranje" bij J. DE LOOIJ.
ENTRÉE 25 CENTS. 8029

▲*Afb. 22: De Rijnbode, 27 juli 1884.*

TER BEZICHTIGING
een prachtvol SALON-VAARTUIG, naar de eischen des tijds ingericht, waarin zich bevindt een RUND met 5 pooten, van af Zaterdag 29 Mei tot Woensdag 2 Juni a. s., aan het Koffiehuis „de Prins van Oranje" te Oudshoorn en Donderdag en Vrijdag, 3 en 4 Juni te Woubrugge. 1640

▲*Afb. 23: De Rijnbode 23 mei 1886.*

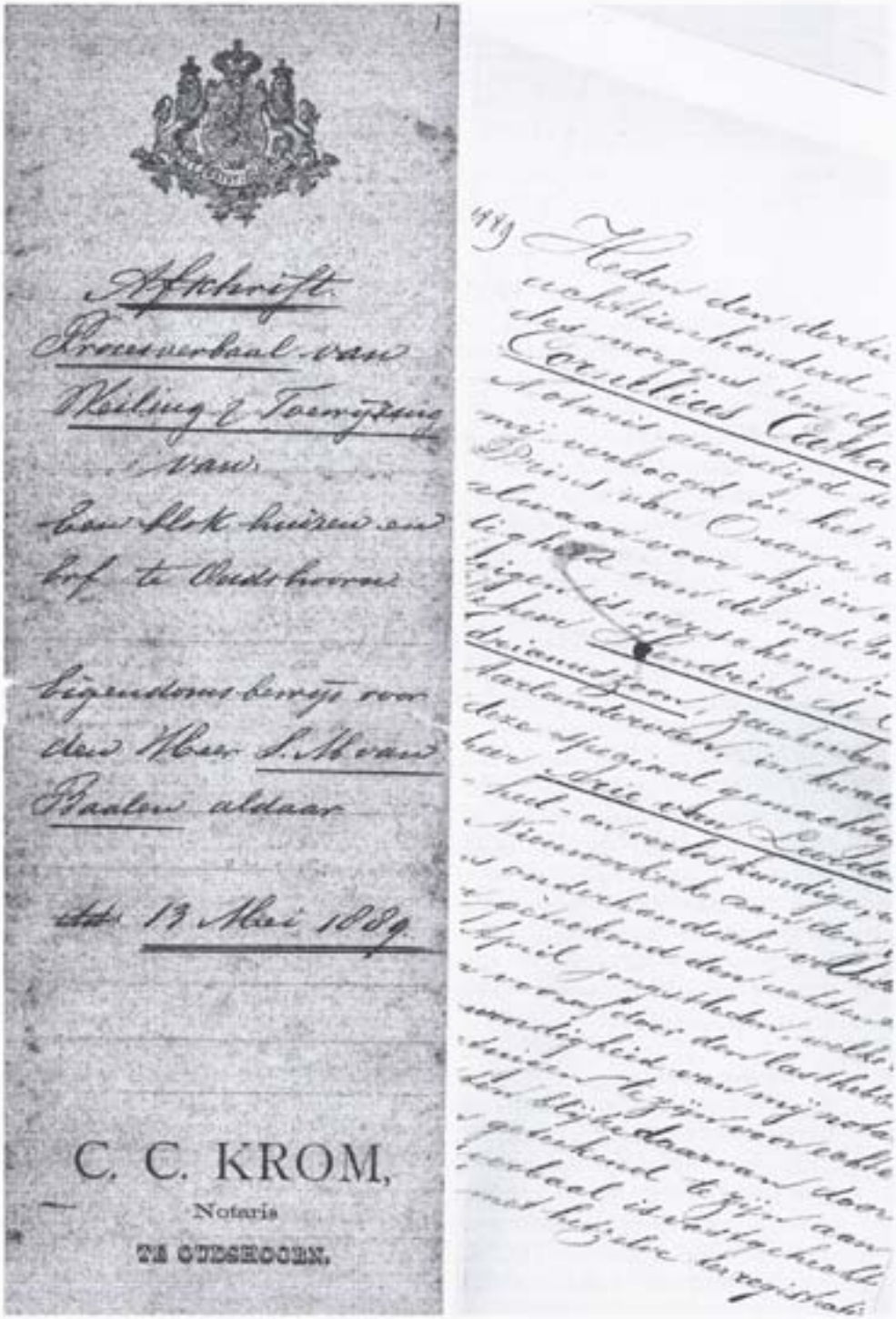
Afschrift
Procesverbaal van
Veiling & Toewijzing
van
Een blok huizen en
erf te Oudshoorn
Eigendomsbewijs voor
den Heer S.M. van
Baalen aldaar
dd 13 Mei 1889
C. C. KROM,
Notaris
TE OUDSHOORN.

▲*Afb. 24: Document gevonden in de bedstede Hooftstraat 51a in 1961. Het is de aanleiding van dit onderzoek. Het betreft een afschrift van het proces-verbaal van 13 mei 1899 van veiling en toewijzing van een blok huizen = Prins van Oranje, waarbij S.M. van Baalen de panden koopt (collectie auteur).*

kastelein. Na 18 jaar ervaring heeft Jacob blijkbaar zoveel vertrouwen in zijn eigen kunnen dat hij op 21 november 1894 De Prins van Oranje koopt van Samuël. De aankoopsom is 8.000 gulden, maar Van Baalen leent hem 7.000 gulden hypotheek.

Café De Prins van Oranje

Eind 19e eeuw gebeurt er veel aan het begin van de Hooftstraat. Panden worden opgetrokken en gevels vernieuwd. In 1891 wordt de gevaarlijk hoge Aarbrug verlaagd, in 1894 wordt het Nutsgebouw gebouwd en in 1897 vernieuwt buurman Grossat zijn Grand Bazar (later Velo). Ook Jacob de Looij (48 jaar) doet mee aan deze golf van modernisering. Het linker pand, dat verhuurd is aan bakker Jongeleen (later groentehandel Krumpelman, vervolgens Van Es), laat hij voor wat het is, maar het noordelijke deel van de oorspronkelijke Prins van Oranje gaat tegen de vlakte en op die plek bouwt hij in 1898 twee nieuwe winkelpanden aan de straatkant. In het linker pand, Hooftstraat 51, begint zoon Jan Jacob (20) een spekslagerij. Het rechter pand, Hooftstraat 53, is voor Jacob sr. zelf. Boven de ramen van de bovenverdieping laat hij vier gevelstenen metselen: *'anno ... 1898 ... De Prins ... van Oranje'* en op zijn etalageruit komt met een sierlijke boog te staan: Café De Prins van Oranje. Ook in de zaal van het café blijft Jacob van alles organiseren. Een van de markantste gebeurtenissen is de eerste vergadering van boerenarbeiders om te komen tot de *'organisatie van een arbeidersbond, om door krachtige samenwerking het lot van de arbeider te verbeteren'*. De zaal zit vol.[26] Na afloop treden zestig arbeiders toe tot de bond in oprichting. Er volgt een tweede vergadering die resulteert in de oprichting van de boerenarbeidersbond 'Eendracht maakt macht'! Als eind 1907 of begin 1908 de bakkerij door brand wordt verwoest, ziet Jacob de Looij zich genoodzaakt ook dit deel van de oude Prins te vernieuwen. Daardoor ontstaan er kansen voor zoon Bartholomeus (20 jaar). Op 12 augustus 1908 beveelt hij zijn Brood-, Koek- en Beschuitbakkerij aan in De Rijnbode. De opening is op 15 augustus. Het geluk van de familie De Looij is echter niet van lange duur. Op 7 december 1912 sterft vader Jacob op 61-jarige leeftijd *'na een langdurig doch geduldig lijden'*. Opmerkelijk genoeg trouwen vijf dagen later twee zonen: Jacob de Looij jr. met Merija van Diggele en Bartholomeus Gerardus de Looij met Theodora Johanna Kelder. Wellicht hadden zij gehoopt dat hun zieke vader dit nog zou kunnen meemaken. En dan breekt in 1914 de Eerste Wereldoorlog uit. Veel jonge mannen worden gemobiliseerd. Dat kon wel eens de reden zijn dat Hendrik Frederik de Looij Café De Prins van Oranje pas in 1919 van zijn moeder overneemt.

▲*Afb. 25: Foto van omstreeks 1899 van de panden Hooftstraat 49 t/m 55. V.l.n.r. Bakker Jongeleen; Spekslager J.J. de Looij; Café De Prins van Oranje van J. de Looij sr.; Horloge- en galanterieënzaak W. Tuijn (collectie HVA).*

De Prins verkocht aan Den Hertog

De advertentie die op 27 februari 1926 in De Rijnbode verschijnt, geeft ons een leuk inkijkje in Café De Prins van Oranje, maar de reden van de plaatsing is verontrustend: *'Wegens ongesteldheid wordt uit de hand te koop aangeboden: het van ouds gunstig bekende en meer dan 50 jaren met succes gedreven Café De Prins van Oranje ...'* Al snel wordt duidelijk waarom. Hendrik de Looij overlijdt op 20 maart 1926 op 40-jarige leeftijd! Maar tot verkoop komt het niet. De erven De Looij verhuren het café aan J.F. Bijleveld en de zaak

▲*Afb. 26: Foto van omstreeks 1920. Uiterst links de winkelruit en voordeur van Café De Prins van Oranje van H.F. de Looij. De panden aan de overkant, waar het zonnescherm uithangt en het raam links daarvan, waren de stallen van De Prins. In feite is het één pand met één dakgoot (SARM; fotocollectie).*

wordt heropend op 1 februari 1928. Midden in de zwaarste crisistijd ooit wordt er een pianist voor de zaterdagavonden geregeld, een loterijvereniging opgericht en een biljartclub gestart. Op 20 februari 1929 organiseert Bijleveld een ijsfestijn op de bevroren Rijn: 64 paren doen mee aan het ringrijden en voor de jeugd zijn er wedstrijden met priksleetjes. In oktober 1932 sterft Johannes op zestigjarige leeftijd. Op 28 juli 1933 heeft De Prins weer een nieuwe ondernemer. Geen onbekende in Alphen: bierbottelaar M.C. Plaum uit de Prins Hendrikstraat, die al een aantal jaren het hoofdagentschap heeft van de Amstelbrouwerij. Plaum is duidelijk een jazzliefhebber. Hij organiseert regelmatig avonden met deze moderne muziek. Ook zijn geluk duurt echter niet lang. In 1935 overlijdt zijn vrouw en gaat hij failliet, maar hij weet na twee maanden toch een 'doorstart' te maken. Hij houdt het nog een jaartje vol en dan moet Mattheus Cornelis Plaum het voor gezien houden. Een klein bericht onder de rubriek Bevolking kondigt op 2 november 1936 de komst van de volgende huurder aan: *'ingekomen van Achtersloot 48 te IJsselstein L.J. van der Ven en echtgenote, Hooftstraat 53'*. Maar ook Leendert Johannes van der Ven heeft geen antwoord op de veranderde tijden en de crisis. De laatste kastelein die het probeert is Hendrik van Varik, eigenlijk elektricien van beroep. Op 10 april 1937 heropent hij Café De Prins van Oranje, maar op 3 november 1937 staat de volgende melding in De Rijnbode: Hendrik van Varik, elektricien, Hooftstraat 53, met gezin vertrokken naar Amsterdam, Boetonstraat 1.

Het doek is definitief gevallen voor de aloude 'horecaonderneming' De Prins van Oranje. *'De oorlogsjaren, de distributie, het socialisme, meer nog de sport, hebben een einde aan het gebruik gemaakt en niemand ziet men meer in de eertijds volle localen ...'* (Regt).

De overgebleven broers De Looij zetten het café te koop op 27 mei 1938. Op 15 juni wordt het pand Hooftstraat 53 gekocht door Radio Hertog, die overigens nog jaren zijn showroom 'De Prins van Oranje' blijft noemen. De locatie was immers een

Wegens ongesteldheid wordt

uit de hand te koop

aangeboden: het van ouds gunstig bekende en meer dan 50 jaren met succes gedreven

Café

„De Prins van Oranje"

liggende aan den Rijn en de Prins Hendrikstraat

te Alphen aan den Rijn,

met netten

inventaris,

w.o. buffet, 2 biljards, piano, enz.

Het zeer solide pand bevat beneden: ruime gelegenheid, woonkamer, opkamertje, keuken, kelder, W.C. en achterplaats; boven: groote voor- en achterkamer, alcoof, 2 logeerkamertjes, keuken, W.C. en serre, alsmede nog een ruime zolder.

Het perceel is van gas, water en electriciteit en van alle verdere gemakken voorzien en zou tevens ook zeer geschikt als **BIOSCOOP** zijn te gebruiken.

Te bezichtigen Dinsdags en Donderdags van 10—12 uur.

Tusschenpersonen komen niet in aanmerking.

▲*Afb. 27: De Rijnbode, 27 februari 1926.*

begrip in Alphen en omstreken.
In de vijftiger jaren koopt Johannes Vitters, Hooftstraat 51, van slager Jan Jacob de Looij de benedenverdieping en als het bejaarde echtpaar De Looij in 1961 ook de bovenwoning verlaat, betrekt de oudste zoon van Johannes, Johan Frederik Vitters, met zijn gezin deze etages.

NOTEN

1 Hoogheemraadschap van Rijnland; Toegang 1.1.1., inv.nr. 1339, charter 0812.
2 Alle de wercken van Mr. Pieter Bort, begrepen in seven tractaten (Leiden 1702) 446-456.
3 Streekarchief Midden Holland; ac 1060, inv.nr. 7162, akte 16 d.d. 30 maart 1628.
4 Opa Willem Jansz was schout van Aarlanderveen en baljuw van Vrijhoeven; vader Salomon Willemsz secretaris van Zevenhoven en bode van Aarlanderveen; zwager Claes Jansz van Schellingerhout schout van Oudshoorn.
5 J.C. Overvoorde, Geschiedenis van het Postwezen in Nederland voor 1795 (1902).
6 Streekarchief Rijnlands Midden (SARM); Archief van het ambacht Oudshoorn.
7 www.allemaalfamilie.nl, over trekvaarten en trekschuitschippers.
8 Louris van 6 jaar, Aeltgen van 5 jaar en Martijntgen van 9 maanden.
9 SARM; RA Oudshoorn, inv.7, fol. 179. Stiefdochter Elizabeth krijgt 3264 gulden en 9 stuivers totaal. Dochter Merritje 500 gulden, een rosenobel en een uitzet als ze 22 jaar is.
10 GA Amsterdam; collectie DTB, ondertrouw 26 augustus 1683 Schouten, Jan, wed. van Schepper, Aeltje Claas x[de] Wit, Neeltje, wed. van Spijcker, Leendert Jan.
11 Het betreft het huis en erf Dannestraat 2 en boomgaard/erf achter hoekhuis Dannestraat 10/Dannegracht 9. Zie: Tijdschrift Historische Vereniging Breukelen 4 (1996), 1 (1997), 1 (1998) en 3 (1998).
12 Utrechts Archief; collectie DTB.
13 Dick Peters, 'Begraven in en buiten de kerk van Oudshoorn', in: De Viersprong 124 (2015) 97.
14 Leidse Courant, 12 oktober 1736. Vermeld worden twee 'posthuyzen' in Oudshoorn.
15 Leidse Courant 14 juli 1730. Vermeld wordt Johannes van Ravensweij, hospes in de Prins van Oranje.
16 Erfgoed Leiden; Archnr 0501A, inv.nr. 2066. 19 oktober 1740, registratie overlijden. Aeltje is begraven buiten Leiden.
17 Doelistenopstand. Zie Klaas Jansma en Meinders Schroor, 10.000 jaar geschiedenis der Nederlanden (1991).
18 Na de brand van de Alphense kerk in 1619 is de grafsteen van Jacob Hoppach nog gevonden. Het opschrift luidde: Hier Rust Jacob Hoppach, Hooft Com(mies) van het G(eneraal) Post Comptoir te Alphen, Overleeden den 21 October 1779 (9). Zie DNL (1902).
19 Leidse Courant, 28 april 1766.
20 SARM; NA Oudshoorn, inv.nr. 40 akte d.d. 3 mei 1763; inv.nr. 25 akten d.d. 4 februari 1785, 27 mei 1785, 13 juli 1785 en 18 juli 1786 (testamenten van Ludolph Lahme, waarbij Jacob van den Berg gaandeweg wordt onterfd). Voor de drie testamenten van Jacob van den Berg (mogelijk opgemaakt als reactie op de testamenten van Lahme) zie: NA Oudshoorn, inv.nr. 47 akte d.d. 10 oktober 1785; inv.nr. 48 akte d.d. 8 mei 1786.
21 SARM; Ambachtsarchief Oudshoorn, inv.nr. 212a.
22 SARM; Volkstelling Oudshoorn 1829.
23 Zie een serie artikelen over de Hooftstraat in De Rijnbode, 1937.
24 SARM; Volkstelling, 1839.
25 Zie: Artikel in de courant Het Kanaal: A.M. den Boer, rubriek Toen en Nu 1178, Geschiedenis van Nieuwerkerk a/d IJssel❑ Kom Arie van Leerdam d.d. 28 september 2011
26 De Rijnbode 30 december 1906 en 23 januari 1907.

INZET.
A. van den
SPOORDIJK
van de voormalige lijn Alphen—Uithoorn, van den Rijksstraatweg af tot aan de spoorlijn Leiden—Woerden: het voormalige station
„GOUWSLUIS"
benevens twee
Arbeiderswoningen
tezamen groot 3.71.40 H.A. op slechts f 7600.—.
Inhoud spoordijk ± 12985 M² zand.
B. van het voormalige café
„de Prins van Oranje"
met bovenwoning aan de Hooftstraat 53 te Alphen aan den Rijn op f 4975.—.
AFSLAG Woensdag 15 Juni 1938,
v.m. 11 uur in het Hotel „Centraal" te Alphen aan den Rijn.

▲*Afb. 28: De Rijnbode, 10 juni 1938.*

ODIJK
MANNENMODE
JULIANASTRAAT 46 ALPHEN A/D RIJN WWW.ODIJKMODE.NL